

ACC. N:R M. 14649: 1-8.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *B. O. Bondesson, Lesjöfors*
Härad: *S. Möre* Berättare: " " "
Socken: *Gullabo* Berättarens yrke: *folkshögläsare*
Uppteckningsår: *1959* Född år *1884* i *Gullabo*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Liesmide. s. 1-7.

Förkning av den skurna säden. s. 8.

Lu F 113

L I E S M I D E.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Innan slåttern började skulle man alltid göra iordning liarna och de tillbehör som fordrades för en slätterkarl. Till hackslåttern i lövängar och gården använde man något begagnade liar från fjoråret. Lien sattes fast vid orvet med en ektåt som med hjälp av furukilar drogs åt, så att lien satt orubbligt fast vid orvet eller örvet, som benämningen här är.

Den nye lien, som köptes och sliptes upp tills skörden skedde användes första året då man "tog av säden" skördade säden, slädde den. Det var liar av skilda märken, som fördes i handeln av de handlare som fanns i bygden. De som mest förekom här var märkta invid liefästet eller "lialåret", som det kallades, med fabriks namn. Där fanns stämplars instansade lydande Boarp, Ralskog, eller märkta med en bild av ett lejon och andra märken. De benämndes vanligen i best. form såsom boarparen, ralskogaren o. s. v. De fanns vanligen i två storlekar med avseende på längden. De långa hade man då man slädde mader med stenfri botten, där man kunde ta fulla hugg vid "skåragång", då man tog fulla hugg

Luf 113

1

utan att riskera hugg i sten, som ofta skeddä i klöveråker och i steniga lövängar, där man skördade "hårdvallshö". Det var ett drygt arbete att slipa upp en ny lie. Den var rätt grov i eggen och var slipstenen dålig, tog det lång tid.

Om en lie var bra eller dålig kunde vara svårt att förstå sig på. En del personer påstod sig höra på själva klangen om lien var för hård eller för mjuk. Man hade olika metoder att utröna om den var av god kvalitet. En del personer kände konsten att härda alltför mjuka liar, så att de blev hårdare eller om de var hårda kunde de göra dem mjukare. Somliga liekännare kunde se på själva slipytan, om det var en god eller dålig lie.

Säkert var det många gånger rena gissningen.

Lieskaften eller orven var av många och skiftande fason. Man kunde ganska lätt se vem som gjort lieorvet. Det fanns åtskilliga personer, som var kända slöjdare och gjorde prydliga orven med välformade "käggar" kaggjar eller handtag. Degare-Sven var en i trakten vitt omkring känd slöjdare, som gjorde både räfsor och lieorven. Dessutom fanns det många andra. Var man riktigt

noga med sina tillhör, brukade man låta måla orvet och förse
det med initialer och årtal. Det kunde ha avsevärd ålder om
de aktades noga. De kunde ha en ålder av 50 år och däröver och
gick många gånger i arv från far till son. Även andra tillhörig-
heter förhöll det sig med på samma sätt. En person kunde i bör-
jan av innevarande århundrade uppvisa en gammal flera gånger
lagad kastskovel med initialer och årtal från 1790-talet. -
Lieorvet var gjort av furu och kaggarna kunde vara av skilda
träslag, om blott den rätta formen fanns.

De långa liar användes vid "skåragång" på släta mader, där
man kunde taga fulla hugg utan att stenhugga. Några särskilda
liar för slagning av ljung är inte bekanta här i trakten. Ej
heller känd~~de~~ man till hopfällbara liar.

Bönderna köpte vanligen flera liar åt gången, men arbetare
köp^te vanligen en ny lie för året. Priset kunde variera på några
ören. Det vanliga priset var 1:- kr. 1:25, 1:50. De liar man be-
hövde köpte man hos ortens handlare och i Torsås och Bergkvara.
Några kringvandrande lieförsäljare fanns inte vid denna tid.

Att slå är i denna trakt ett helt manligt göromål och har all-
tid betraktats som sådant. Räfsan däremot sköttes vanligen av
kvinnor antingen det gällde att räfsa ihop det nerfallna höst-
lövet i slätterängarna eller att räfsa hö under sommaren. Löv-
eller höräfsan var lätt och smäckert gjord och skilde sig till
storlek och form från stråkaräfsan, som var grov och klumpig.

En känd räfsmakare var den förut nämnde Degare-Sven i L:a Glo-
sebo. De skilda delarna av lövräfsan gjordes av olika träslag.
Skaftet var av al, bågen av ek, räfshuvudet eller tjälet (kålet ?)
av ek och pinnarna av bok eller ännu bättre, hagtorn.

Den stora, tunga stråkaräfsan hade rakt tjäl och grova pinnar.
Den saknade både men hade i stället skaftet kluvet och fastsatt
i tjälet. Denna räfsa användes då man räfsade upp jorden ur få-
ran och därvid myllade rågkornen vid sådden. Det var ett tungt
arbete, som utfördes av både män och kvinnor. På höglänta åkrar
behövdes inte så täta vattenfårar och där myllades rågen med
en träpinnaharv. Under sådden "föll somt på stengrunden" varför
man som avslutning på sådden sopade de jordfasta stenarna med
en stubbkvast och därvid få säden i myllan.

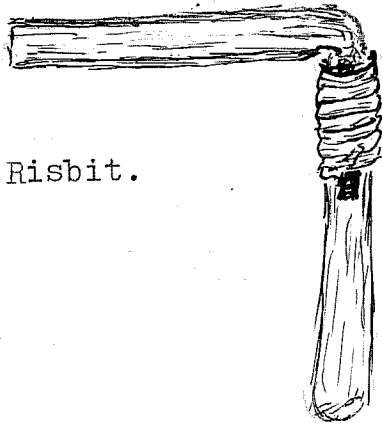
Då en lie blev utsliten genom de många slipningarna var den därmed inte slut. Visserligen kunde den inte användas som lie mera. Men då togs den av orvet och höggs av till 20 a 25 cm. längd och sattes på ett kort skaft. Den fördes nu med en hand och kallades risbit och användes då man kvistade löv åt får och häst. Till fåren kvistades vanligen björklöv, som bands i kärvar, torkades och kördes hem till gården och lades upp på lövslinran (lövskullen) som foder åt fåren under vintern. Äsp-lövet bands ihop på samma sätt till kärvar som foder åt hästen under den kommande vintern. Lövtäkten var alltid ett värdefullt foder, som hade stor betydelse särskilt under de år då höskörden var klen. Lövkärvarna löstes upp och kastades in i fårkätten, där fåren avät allt löv, så att endast riset var kvar. Det togs bort och användes som bränsle under bykgrytan och då det koktes s. k. svinpotatis till svinen under hösten. Svinpotatis var den utgallrade odugliga eller skämda potatisen och alla s. k. småpotatis. Den frånskildes vid plockningen, då man sorterade stora och friska potatisknölar för sig och de små och skämda

för sig i en särskild avbalkning i källaren. -

Så småningom kom även modernare redskap till trakten. På de släta mosstegarna kunde slåttermaskinen användas och så småningom lärde man sig att bruka den även på de med klapperster fyllda klöveråkrarna. Dessutom användes slåttermaskin då säd den avtogs eller slåddes som lösing.

Sedan slätter- och skördemaskin kommit i bruk kunde man dock inte avvara lien. Den behövdes att slå dikes- och åkerrenar med och för att göra den första skåran med innan skördemaskinen följde efter.

Liens olika delar var: Baken, eggen, liälåret, liakröken, udden. Till orvet hörde tåten, kaggarna (kaggarna), kilarna. Stråkspånen eller brynet var av trä och bestruken med tjära och krossad sandsten. Mellan kaggarna var ~~var~~ en metallögla och en krok att hänga fast stråkspånen med, om man inte ville bära den i handen samtidigt som man höll i käggen under arbetet eller ha den fastsatt vid svångremmen på ryggen vilket även var vanligt.



Risbit.



Skära.

Risbiten och skäran var två vanliga och nödvändiga redskap i varje bondgård här i trakten. Skäran användes även av torpare och lägenhetsägare med mindre odling.

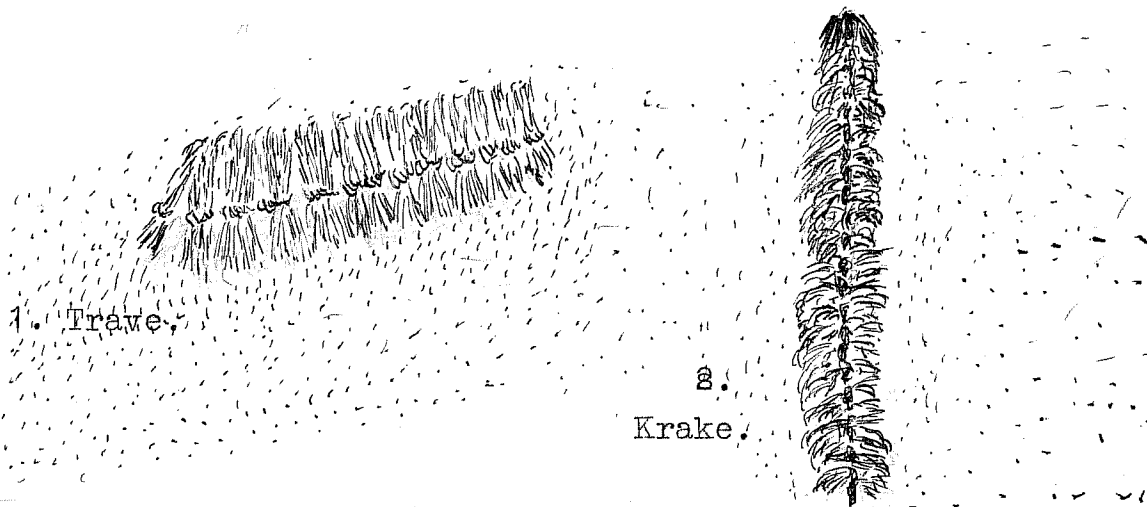
Risbiten var gjord av en avbruten lie och fastsatt med ektåt vid ett kort skaft. Den fördes med en hand och användes att kvista löv med. Det bands i kärvar och användes till får- och hästfoder under vintern. Asplöv till hästen och björk- och videlöv till fåren.

Skäran, som var krumböjd och omkr. 4 dm. lång, användes att skära säd med, innan lien blev mera allmän under tiden efter 1870-talet. Det var bl.a. då man skar säden på steniga och ojämna svedjeland, där man inte kunde använda lie.

Båda desse redskap är numera föråldrade och användes således inte.

Trave och krake. (Torkning av den skurna säden).

Gullabo socken.



Säden antingen slåddes och bands i kärvar, neker, eller utan att bindas, då den kallades lösing.

"Strid" och högväxt säd bands i neker. Den korta säden slåddes ~~sin~~ "lösing" utan att bindas i kärvar.

Då säden var avtagen och bunden skulle den sättas upp att torka. Det kallades att trava säden och en trave bestod av 12 par neker ställda mot varandra. Traven ställdes alltid i norr- och söderriktning. Ett väl travat fält var en vacker syn. Det fordrades vana och kunnighet att trava säden och det arbetet anförtroddes vanligen en äldre kunnig man.

Lösingen räfsades ihop liksom hö och fick torka i s.k. breda. Den breddes då ut på fältet.

Ett annat sätt att torka nekerna var att "kraka" sädeskärvarna, som då trädde på lämpligt tillhuggna störrar omkr. 2 m. långa. Båda dessa torkningssätt förekom under förra århundradet. Enklast var att trava säden, då erfordrades inga störrar. Krakstakarna förvarades i något skjul år efter år.